

בני ציון
פרשת השבוע

פרשות בהר בחוקותי

הפרשה במבט רחב

הרב יואב אוריאל

המבט של המקדש על החיים

בספר ויקרא נפרס מבט חדש על החיים, מתוך המקדש. כאשר ה' יורד לשכון בישראל ומקים לשכינתו בית בתוכם, זהו שינוי שמשפיע על כל מרכיבי החיים שלנו. וכך חומש ויקרא שנאמר למשה בתוך המשכן מוסיף לתורה נקודת יסוד חדשה, והיא: שה' בתוכנו. עד כה, המעמד הראשי של חומש בראשית היה שה' הוא הבורא. הוא אדון העולם, והוא גם הבורח באברהם ובזרעו. המעמד היסודי של חומש שמות היה שה' הוא אבינו: הוא גואל אותנו ממצרים ונותן לנו את התורה. בשני המעמדים הללו הדגש המרכזי הוא שהקב"ה למעלה ואנחנו למטה. כך היה המעמד בהר סיני: ה' שוכן בראש הר סיני, ואנו מקבלים תורה כאן למטה, למרגלות ההר, ואסור לנו להתקרב אליו. אך בחומש ויקרא מתחדש מעמד חיים חדש: ה' שוכן בתוכנו, בלב מחנה ישראל. עולם חדש של מצוות נובע מכך. ה' אינו רק אדוננו, אבינו או אוהבנו וכדומה, אלא התרחשה עובדה פשוטה וחותרת שהוא כאן בתוכנו, שוכן בקרבנו. המצוות הנובעות מעובדה זה מבוססות על כך שהקשר הגדול ביותר כבר נוצר – ה' פה, ומוטל עלינו להתנהל בהתאם לכך. בתחילה נובעים ממעמד זה מצוות שאינן משנות דוקא את כלל אופי החיים של עם ישראל, אלא הן מפרטות את המתרחש באתר השראת השכינה – במשכן ובמקדש. כלולים בכך כל דיני הקרבנות המופיעים בתחילת החומש, ודיני הטהרה והקדושה המופיעים בהמשך החומש. החלקים הללו של החומש עוסקים למעשה בבית ה' עצמו ומפרטות את המצוות הנוגעות אליו. בדומה לכך, פרשות נוספות בחומש נוגעות אל חיי היום יום של ישראל בהקשר ישיר של המקדש – כיצד

יש לשמור על הטהרה הנצרכת כשבאים במגע עם המקדש וקודשיו. אך ישנו עולם נוסף של מצוות הנוגעות לחיי השיגרה של עם ישראל, והן מקנות מבט חדש על אופי חייהם. אלו מצוות שאינן קשורות באופן ישיר למקדש, אלא הן מגלות כיצד החיים של עם ישראל צריכים להתנהל מאחר והם הפכו ל"שכנים" של השכינה שירדה אליהם. דוגמה ראשית למצוות כאלה מופיעה בסוף החומש: בפרשות בהר בחוקותי המבט מופנה אל עבר העתיד – אל עבר חיי השגרה שיהיו בארץ ישראל. וכעת מפורט כיצד העובדה של ה' בקרבנו משליכה על אותם חיי שגרה. היסוד הראשי המתגלה בפרשות האלו הוא שהשראת השכינה יוצרת יסוד חדש לחיי החברה, ושומטת את יסודות החול של חיי ישראל. בפרשת בהר נסתר יסוד הקנין הטבעי לאנושות: בדרך כלל לכל אדם בעולם יש מעמד חוקי של קנין. כלומר הוא יישות בפני עצמה שיכולה לרכוש ולמכור כרצונה. אולם ישראל אינם יישות עצמאית. ה' נמצא איתנו בארצנו והארץ כלל אינה שלנו אלא שלו. לכן אין לאדם זכות לקנות ולהיות בעלים ללא גבול של קרקעות. מבחינה דומה, נסתר בפרשת בהר גם יסוד השוויון בין בני החברה בענייני הקניינים: מתגלה שלכהנים יש דרכי התנהלות ייחודיות הנובעות מבחירת ה' בהם. יסודות החול של החיים ניטלים כאשר השכינה בלב העם. באופן דומה, בפרשת בחוקותי סותרת התורה את שליטת חוקי החיים הגשמיים על חיי ישראל. עד כה התגלו על עם ישראל ניסים גלויים, ניסים חד פעמיים שהתחוללו מאז יציאת מצרים. אך בפרשת חוקותי, מתוארת לראשונה תופעת הניסים הנסתרים – קביעת חיי ישראל על פי חוקי המוסר. עם ישראל מוחרג מכל חוקי הבריאה והטבע ומתגלה שהטוב והרע של חייו נקבעים על ידי 'טבע' חדש המושפע מקיום או אי קיום מצוות ה'. כשה' שורה בנו משתנה טבע החיים שלנו והופך להיות בעל חוקים אלוקיים.

סימן לבנים

הרב אליעזר קשתיאל

מה ענין שמיטה להר סיני?

הבדלי הלשון בין שמיטה ליובל

בתחילת הפרשה מצווה התורה על שנת השמיטה ועל שנת היובל. הפסוק המתאר את המעבר משנת השמיטה השביעית לשנת היובל, נוקט בשינוי לשוני מעניין: "והעברת שופר תרועה בחדש השבועי בעשור לחדש ביום הכפרים תעבירו שופר בכל ארצכם". תחילת הפסוק מצווה "והעברת" ואילו בסופו "תעבירו". מפסוק זה עוברת התורה לדבר על שנת היובל, ובפסוקים אלו נוקטת התורה רק בלשון רבים: "וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ לכל ישביה יובל הוא תהיה לכם ושבתם איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו תשובו יובל הוא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזריה: כי יובל הוא קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו את תבואתה: בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחזתו". לעומת זאת, בפסוקים העוסקים בשנת השמיטה מאוד בולט השימוש בלשון יחיד: "שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך ואספת את תבואתה: ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר: את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ: ולהיתר שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך: ולבהמתך ולחיה אשר בארצה תהיה כל תבואתה לאכל: וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה". מבחינה הלכתית, שנת היובל דומה מאוד לשנת השמיטה אלא שביובל ישנה תוספת: "בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחזתו". כל אדם שב לנחלתו המקורית שיתכן ונמכרה במהלך השנים. כמו כן, שנת היובל היא גם שנת הדרור בה כל העבדים משתחררים לחופשי.

במשוך היובל

מקור השם "יובל" הוא, לפי רש"י, "על שם תקיעת השופר". השופר מכונה יובל, כפי שנקרא במעמד הר סיני: "במשוך היבל המה יעלו בקר" (שמות יט, ג). כלומר, בשעה שקול השופר יפסק, רשאים כולם לעלות להר. עד אז הרי נאסר על בני ישראל לגעת בהר סיני במהלך ימי ההכנה,

איסור שחוזר על עצמו שלוש פעמים. בפעם הראשונה נאמר: "והגבלת את העם סביב לאמר השמרו לכם עלות בקר ונגע בקצהו כל הנגע בקר מות יומת: (יג) לא תגע בו יד כי סקול יסקל או ירה ירה אם בהמה אם איש לא יחיה" גם ביום מעמד הר סיני חוזר הקב"ה ומדגיש בפני משה את חומרת האיסור: "ויאמר ה' אל משה רד העד בעם פן יהרסו אל ה' לראות ונפול ממנו רב... ויאמר משה אל ה' לא יוכל העם לעלות אל הר סיני כי אתה העדתה בנו לאמר הגבל את הקר וקדשתו". למרות שמשה עונה לה' שהעם הוזרה, שוב חוזר ה' על האיסור לעלות אל הר סיני, בפעם השלישית: "ויאמר אליו ה' לך רד ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים והעם אל יהרסו לעלות אל ה' פן יפרץ בם". עד מעמד מתן תורה ובמהלכו, הר סיני הוא אזור קדוש שאסור להיכנס לתוכו או לגעת בו. אולם בגמר המעמד, האיסור החמור הזה מוסר.

שני צדדים בגישה לתורה

קיים הבדל גדול בין עמידת כל העם כאיש אחד למרגלות הר סיני, לבין העלייה אל ההר הנעשית לאחר תקיעת השופר. ההתקבצות למרגלות ההר מסמלת אחדות, שוויון, כולם נמצאים באותו מעמד, באותו גובה. לעומת זאת, ברגע שמתחילים לטפס על ההר, ניכרים ההבדלים שבין איש לרעהו. לכל אחד נתיב משלו, קצב עלייה משלו ויעד שונה. ההבדלים בין שני המעמדים האלו מסמלים שני צדדים בקבלת התורה. צד אחד, הוא השייכות שלנו לתורה מצד היותנו בני העם היהודי, "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו". קבלת התורה היא לא אירוע אישי, היא לא מתחילה מהעובדה שהאדם הפרטי רוצה ללומדה ולקיימה, אלא היא הזוהר הלאומית של עם ישראל ומצד זה כל אחד ואחד מישראל שייך אליה. החנייה לרגלי ההר כאיש אחד, תחת האיסור לעלות אל הר סיני, מסמלת את השייכות לתורה כיחידה לאומית אחת. זה כל כך חשוב לפתוח כך את השייכות לתורה ועל כן הקב"ה שם דגש על איסור העלייה להר. כל עלייה אישית-יחידנית אל ההר תסמל שייכות פרטית ויחודית אל התורה, שלא מתוך הכלל. אפילו הכהנים, שבאופן מוצהר נמצאים במעמד שונה משאר העם, מוזהרים מלעלות אל הר סיני בעת קבלת התורה. הצד השני מגיע לאחר מכן, כשקול השופר נפסק, אז יש מקום לכל אחד לגלות את המסלול האישי שלו בקבלת התורה. כל אחד מישראל מוזמן ליצור קשר מיוחד אל התורה מצד אישיותו הפרטית. לחיבור הפרטי אל התורה יש גוונים רבים. לכל אחד קצב התקדמות אחר,

תחומי עניין שונים ואין האחד דומה לחברו. שני צדדים
אם כן לשייכות שלנו לתורה – הכללי והפרטי.

שני צדדים בגישה לארץ

בדומה ליחס הכפול שבקבלת תורה כך גם ביחס לארץ
ישראל מופיעות שתי בחינות. את תופעת המעבר הלשוני
עליה עמדנו בפרשתנו, אנו מוצאים בפסוק נוסף אותו אנו
אומרים כל יום בתפילה. "וַיַּעֲמִידָהּ לְיַעֲקֹב לְחֶק לְיִשְׂרָאֵל
בְּרִית עֹלָם: לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶרֶץ כְּנָעַן חֶבְל נַחֲלַתְכֶם" (דברי
הימים א טז, יז). לך אתן – יחיד, חבל נחלתכם – רבים.
הרב קוק (עולת ראייה א, עמ' רג) מסביר ש"לך אתן" מכוון
אל הכלל, כל העם כאיש אחד, כישות קולקטיבית. לעומת
זאת, "חבל נחלתכם", היא פנייה אל כל אחד ואחד מבני
ישראל, לכל אחד יש נחלה משלו, מוגדרת ותחומה, "חבל
נחלתכם" כמו חבל מדידה. השייכות לארץ ישראל כפולה
היא, מצד הכלל ומצד הפרט, וכשם שלאדם יש אות
מיוחדת בתורה, כך גם יש לו חלק מיוחד בארץ ישראל
המתאים לנפשו. "ארץ ישראל היא מתאימה לכנסת
ישראל בכללותה, לדורותיה, לעד ולעולמי עולמים, ועם זה
היא מתאימה גם כן לחייהם של כל הפרטים, של כל יחיד
ויחיד מישראל, לפי ערכו, לפי מדתו ומהותו בעצמותו...
וזאת היא האמרה הקדושה המתחילה בלשון יחיד ופרטי,
'לך אתן ארץ כנען', ומסיימת בלשון רבים, וכוללת בתוך זה
גם כן את הקישור הנצחי מצד אחד, ואת התכונה המדודה,
ביחס להשעור המפורט והכללי מצד השני, 'חבל
נחלתכם', שעור מדוד".

שמיטה – שייכות כללית; יובל – הזווית האישית

בדרך זו מתפרשים גם הפסוקים סביב השמיטה והיובל.
ביחס לשמיטה משתמשת התורה בלשון יחיד: "שָׁדָךְ לֹא
תִזְרַע וְכִרְמֶךָ לֹא תִזְמַר", כי מטרת השמיטה היא להורות
שהארץ לא שייכת לאף אחד אלא לכלל. במשך שבע
שמיטות האדם מתרגל להבין שלאמיתו של דבר אין לו
בעלות פרטית על הקרקע ושהקשר לקרקע נובע
מהשייכות הכללית הלאומית. אולם בשנת החמישים
תוקעים בשופר, אותו שופר שבישר על ההיתר לעלות אל
הר סיני, וכל אחד חוזר לנחלתו הפרטית כפי שנקבעה
בכניסה לארץ. ביובל המסר הוא שלכל אחד יש שייכות
פרטית בארץ ישראל, ד' אמות פרטיות ומיוחדות. אולי
כאן בנקודה זו מתבטא הקשר שבין שמיטה להר סיני, כפי
ששאלו חז"ל "מה ענין שמיטה אצל הר סיני והלא כל

המצוות נאמרו מסיני" (ספרא בהר, פרשת א). מעמד הר
סיני דומה הוא לשמיטה. התורה והארץ הן שני יסודות
מרכזיים ביהדות ולשתיהן חשוב שניגש לא מתוך
שיקולים פרטיים, כי התורה מעניינת או כי הארץ יפה,
אלא כי התורה היא תורת האומה והארץ היא ארצה ומתוך
כך, מתוך השייכות הלאומית, יש לנו גם שייכות פרטית
אליהן, אבל לא להפך.

אחריות והתבטלות לאומית

על בסיס ההכרה כי בראש ובראשונה התורה והארץ
שייכות לנו ברמה הלאומית, מופיעות בפרשה מצוות רבות
העוסקות באחריות לאומית ובערבות הדדית: "וְכִי יִמְנָךְ
אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִצַּקְתָּ בוֹ", איסורי ריבית ועוד. בסוף
הפרשה יש דין מיוחד: "וְאָבִן מִשְׁכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאֶרְצְכֶם
לְהַשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם". אבן משכית היא אבן
המכסה את האדמה, כלומר – רצפת אבן; "לְהַשְׁתַּחֲוֹת" –
למסור את כל כוחות חיינו למען הקודש. ישנו איסור
להשתחוות על רצפת אבן בנחלות השונות ברחבי הארץ.
רק במקום אחד מותר לעשות כן – בבית המקדש. בכל
מקום אחר בו תהייה השתחויה לקב"ה, היא לא תהיה
שלמה אלא חלקית ונקודתית, יוצאת מתוך הזווית
האישית של האדם המשתחוה בנחלתו הפרטית. אולם
בבית המקדש, ההשתחויה נובעת מהביטול אל כלל
ישראל ומתוכו ולכן ההשתחויה מותרת.

מצוות הגאולה כגרעין לגאולת האומה

בהפטרה אנו לומדים על קיום מצוות גאולת השדה על ידי
ירמיהו. ירמיהו קונה את שדהו של חנמאל בן דודו בציווי
אלוקי. בכך מלמדת אותנו הנבואה על התקווה הגנוזה לנו
לעתיד לבוא.

"כִּי־יִבֶּה אָמַר יְקֹנֶךָ כַּאֲשֶׁר הִבְאֵתִי אֶל־הָעָם הַזֶּה אֶת כָּל־
הָרָעָה הַגְּדוּלָה הַזֹּאת כֵּן אֲנִי מְבִיא עֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־הַטּוֹבָה
אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר עֲלֵיהֶם: וְנִקְנְהָ הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר
אֲתֶם אֹמְרִים שְׁמִמָּה הִיא מֵאִין אָדָם וְגִבְהָמָה נִתְּנָה בְיַד
הַפְּשָׁדִים: שְׂדֹת בְּכֶסֶף יִקְנוּ וְכִתּוּב בַּסֵּפֶר וְחֵתוּם וְהָעֵד

עדים בארץ בנימן ובסביבי ירושלים ובערי יהודה ובערי החרו ובערי השפלה ובערי הנגב פראשיב את שבותם נאם יקנוק" (ירמיהו פרק לב פסוק מב - מד)

מצוות גאולת השדה, המתארת את גאולת הפרט ביד הגרעין המשפחתי הקרוב אליו, הופכת להיות בסיס לגאולת האומה. בכך היא מזכירה לנו מצווה אחרת, מצוות יבום- גם במצווה זו, אחריות האח הגואל את אלמנתו של אחיו - הייתה בסיס ללידת הגואל הלאומי.

"ואני אמרתי אגלה אונק לאמר קנה נגד הישבים ונגד זקני עמי אמתגאל גאל ואם לא יגאל הגידה לי ואדע ואדעה כי אין זולתך לגאול ואנכי אחריך ... ועבד הוליד אתי ישי וישי הוליד את דוד" (רות פרק ד פסוק ד, כב)

מצווה דומה היא גאולת הדם. קרוב המשפחה גואל את דמו של אחיו מיד הרוצח. גם כאן, אנו מוצאים מצווה של נקם וגאולה לאומית לדורות עולם.

"זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: אשר קרה בדרך ויצנב בך כל הנפשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים: והיה בהניח יקנוק אלהיה לך מפל איביך מסביב בארץ אשר יקנוק אלהיה נתן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח" (דברים פרשת כי תצא פרק כה פסוק יז - יט)

הגרעין המשפחתי - שורש לגאולת אומה

החל מיציאת מצרים, בה נגאלנו תוך צמיחה מהתא המשפחתי. "איש שה לבית אבות שה לבית". ודרך כל שלבי צמיחתנו, הגרעין המשפחתי הוא יסוד לצמיחה הרחבה יותר. גם קיום האומה כולה, תחילתו במעשה אבות, במשפחות בודדות המהוות גרעין לאומה.

בשלב בו מתפוררת הנאמנות הלאומית לדבר ד' מחזיר ירמיהו, בדבר ד' את המבט אל הנאמנות המשפחתית. כך משבח הוא את משפחת יונדב בן רכב אשר שמעו את צוואת אביהם, ומחנך את ישראל לאור הנאמנות המשפחתית המיוחדת שלהם:

"כה אמר יקנוק צבאות אלהי ישראל הלק ואמרתי לאיש יהודה וליושבי ירושלים הלוא תקחו מוסר לשמע אל דברי נאם יקנוק: הוקם את דברי יהונדב ברכב אשר צוה את

בניו לבלתי שתותיין ולא שתול עד היום הזה כי שמעו את מצות אביהם ואנכי דברתי אליכם השכם ודבר ולא שמעתם אלי" (ירמיהו פרק לה פסוק יג - טו)

משפחתו של ירמיהו - גרעין לגאולה

אכן, משפחתו של ירמיהו הנביא, מהווה שורש וגרעין לגאולה הלאומית. סביו הגדול של ירמיהו, צדוק, הוא הכהן השומר משמרת ד' בימי מנשה הקשים. אביו, חלקיה, - הוא מוביל את מהלך התשובה בימי יאשיהו המלך. שריה אחיו של ירמיהו - הוא הכהן הגדול המכהן בזמן החורבן. ובנו יהוצדק - הוא הכהן האחרון העוזב את ירושלים בחורבנה:

"ויקח רביטבחים את שריה לכהן הראש" (מלכים ב פרק כה פסוק יח)

"ושלום הוליד את חלקיה וחלקיה הוליד את עזריה: ועזריה הוליד את שריה ושריה הוליד את יהוצדק: ויהוצדק הלק בהגלות יקנוק את יהודה וירושלים בנד נבדנאצר" (דברי הימים א פרק ה פסוק לט - מא)

אך לא אלמן ישראל. בנו השני של שריה, הוא עזרא הסופר - העולה מן הגולה ומיסד תורה לישראל.

"עזרא בן שריה בן עזריה בן חלקיה: בן שלום בן צדוק... הוא עזרא עלה מבבל והוא יספר מהיר בתורת משה אשר נתן יקנוק אלהי ישראל ויתולו המלך כיד יקנוק אלהיו עליו כל בקשתו" (עזרא פרק ז פסוק א - ז)

הסבא חלקיהו - מוצא את ספר התורה הגנוז. נכדו עזרא - מעלה את כל ספרי התורה והנבואה שהיו שמורים בידי עם ישראל עד תקופתו. נינו, יהושע בן יהוצדק נכדו של הכהן הגדול האחרון, חוזר לירושלים ומשמש בתפקיד הכהן הגדול.

כמה חייב עם ישראל למשפחה מופלאה זו אשר שמרה לנו את אוצרות הרוח של האומה בעת גלותינו. גלתה עמנו וקמה לתחיה עמנו. הכהנים הלויים בני צדוק אשר שמרו את משמרת. כי להם משפט הגאולה.

*תרשים

להבהרת הדברים מצורף תרשים של משפחתו של ירמיהו הנביא במקביל לדורות המלכים:1

¹ תודה לגב' יסכה גבריאלי על התרשים הבהיר.

והבטחון בה'. הקב"ה חשש שמא לאחר שייכנסו בני ישראל לארץ יעסקו בעבודת האדמה וכשיראו פירות (תרתי משמע) ישכחו את ה' ויחדלו מלבטוח בו. הם עלולים חלילה להגיע למחשבה של 'כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה', כביכול הארץ שלהם והם הבעלים הבלעדיים עליה.

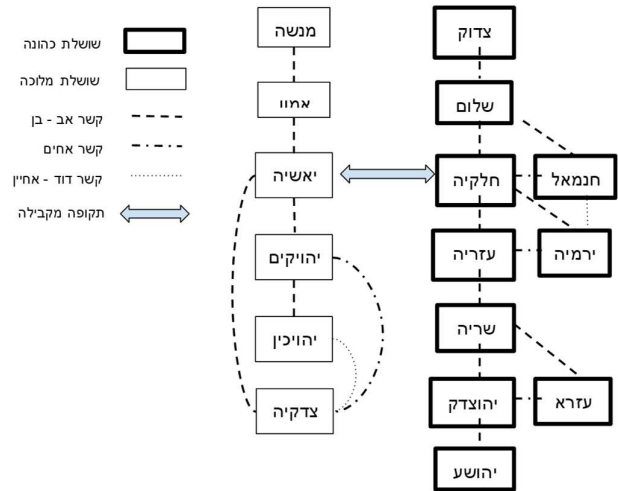
הנוהל הטבעי של אומות העולם, לזרוע את הקרקע במשך שנתיים ולהשבית אותה בשנה השלישית, כדי לשמור על כוחה. בפרשתנו הורה הקב"ה 'שש שנים תזרע שָׁדָךְ, והבטיח שהקרקע תוסיף בכוחה ולא תכחיש בשנים אלו. כן הבטיח על נס נוסף, "וְצִוִּיתִי אֶת בְּרַכְתִּי לָכֶם בְּשָׁנָה הַשְּׁשִׁית וְעָשִׂיתָ אֶת תְּבוּאָהּ לְשָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים" (כה, כא). בשנה הששית יוסיף לה כח, ובמקום כמות לשנה, תשלש התבואה את הכמות, ותספיק לשלוש שנים. יהיה זה נס גדול, בהשגחת הקב"ה.

יתירה מכך, הכלי יקר מבהיר שה' הידיעה במילה 'הַתְּבוּאָה' מלמדת שגם בשנה הששית תיעשה אותה כמות תבואה שרגילה הארץ לעשות מידי שנה. הנס יתעצם, כשתספיק התבואה לשלוש שנים.

כל המופתים הללו יובילו להבנה וידיעה, כמו גם חיזוק באמונה, שהארץ שייכת להקב"ה. הכרה זו תעורר את האדם להאמין בהקב"ה ולפנות אליו בתפילה ובבקשה כל אימת שיזדקק לפרנסה או לישועה אחרת. הנהגה כזו מצינו בבני ישראל בהיותם במדבר, עת נשאו עיניהם אל הקב"ה בירידת המן מידי יום במשך כמעט ארבעים שנה. על כך מבוסס הציווי לשמור שמיטה, שלא יעבדו את האדמה במשך כל השנה השביעית, לא יזרעו ולא יקצרו, אלא יסמכו על הקב"ה שינהיגם בדרך נס.

הגלות מהארץ

משהבנו את יסוד השמיטה, שנועד להשריש בקרב עם ישראל את הצורך להאמין ולבטוח בהקב"ה, נבין את הקשר בין הגלות לבין אי שמירת השמיטה. עם ישראל גלה מארצו כשלא שמר כראוי את שביתת הארץ, מצד חסרון האמונה שהיתה בהם. כלי יקר מבאר שהם לא האמינו בה' ולא בטחו בישועתו, שיעשה להם נס שתספיק התבואה לשלוש שנים. כתוצאה מכך הארץ עצמה הקפידה מאד, משום רצונה שתגלגל באמצעותה זכות זו, חיזוק האמונה בה'. על פי המצב האידיאלי על כולם לחוש מעין 'אריסים' בקרקע, ולא אדוני האדמה, אלא הקב"ה בעל השדה. ביטול השמיטות יצר אצלם

מידות בפרשה הרב חגי ולוסקי מצות השמיטה – חיזוק באמונה

פרשת בהר פותחת במצוה ייחודית – מצות השמיטה, כפי שכתוב: "כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם וּשְׁבַתְהָהָרְךָ שְׁבֶת לָהּ. שש שנים תזרע שָׁדָךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תְּזָמֵר כְּרִמְךָ וְאִסַּפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ. וּבְשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית שְׁבֶת שְׁבֶתוֹן יִהְיֶה לְאַרְצְךָ שְׁבֶת לָהּ..." (כה, ב-ו).

מדוע הצטוו עם ישראל במצות שמיטה?

שתי שאלות נשאלות על מצוה זו: א. מה עומד מאחורי ציווי מצות השמיטה? ב. בפרשת בחוקותי, שגם אותה נקרא בשבת זו, כתוב: "וְנָתַתִּי אֶת עֲרִיכֶם חֲרֻבָה וְהִשְׁמוֹתִי אֶת מִקְדָּשֵׁיכֶם... וְהִשְׁמַתִּי אֲנִי אֶת הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֲיִבִיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ. וְאַתֶּם אֲזָרָה בְּגוֹיִם... וְהִיְתָה אֶרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעֲרִיכֶם יִהְיוּ חֲרֻבָה. אֶז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שְׁבַתְתֶּיךָ כֹּל יְמֵי הַשְּׁמָה וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אֲיִבִיכֶם אֶז תִּשְׁבֶּת הָאָרֶץ וְהִרְצָת אֶת שְׁבַתְתֶּיךָ" (כו, לא-לה). נשאלת השאלה, לאחר שגלו עם ישראל מהארץ, משום שלא שמרו שמיטה, מה יהיה יתרונם של הגויים שיישבו בה במקום עם ישראל, הרי הם בודאי לא ישבתו לעולם מלעבוד את הקרקע? איך יתקיים "אֶז תִּשְׁבֶּת הָאָרֶץ וְהִרְצָת אֶת שְׁבַתְתֶּיךָ"?

יסוד השמיטה – השרשת האמונה והבטחון בה' כלי יקר מיישב את שתי הקושיות בתירוץ אחד. הוא מבאר שהטעם למצוה זו, להשריש את ישראל במידת האמונה

עצמנו כמובן, אז הוא רוצה לתת את הערך של עצמו. (או של הבן שלו אם הוא רוצה להודות על הבן שנולד לו). אבל יש אפשרות שניה שהאדם מבין שהוא קיבל מתנה גדולה מאוד מהקב"ה, והוא מבין שזה מחייב אותו. ולכן הוא מעדיף "לשלם" על עצמו ולהפטר מהחובה המוסרית כלפי הקב"ה. הוא מעדיף לקנות את עצמו ולא להשאר עבד של הקב"ה, או לקנות את הבן שלו ולא להצטרך לחנך אותו לרצון ה'.

ולכן התורה מבהירה לאדם שאין לו דרך לשלם על עצמו. הוא לכל היותר יכול לשלם על עצמו מבחינה חומרית, על הגוף שלו, אבל לעולם לא יוכל לשלם על הנפש שלו. הדרך היחידה להכיר טובה לקב"ה על מתנת החיים היא לעשות בהם את רצון ה'.

ולכן אומרת לו התורה, אם אתה נותן ערך של דבר חומרי כמו בית או בהמה, אפשר לחשב את הערך שלו. ואם אתה נותן בהמה שאפשר להקריב אז מקריבים אותה כי זו באמת הכוונה של לתת משהו לה'. אבל אם אתה נותן ערך של אדם אז אפשר לתת רק את הערך החומרי, ומכיוון שהוא לא באמת הערך של האדם, לא נעריך את האדם לפי כמה הוא שווה בשוק העבדים, כדי להבהיר שזה לא באמת הערך של אדם. אדם הוא לא הגוף שלו בלבד כמו בהמה, אלא הוא קודם כל הנפש והנשמה שלו. ואת תמורתם אי אפשר לתת.

[הרחבה ועיון נוסף: ויקרא פרק כז פסוק ב: אלשיך, רש"ר הירש, מדרש אגדה ויקרא פרשת בחקותי פרק כז ד"א איש כי יפליא נדר', שם משמואל ויקרא פרשת בחקותי תרע"א 'במדרש תנחומא']

לשון הקודש בפרשה

הרב יהונתן מיכאלי

איסורי אונאה

בפרשת בהר (כה, יד-יז), בתוך דיני חזרת הקרקעות לבעליהן בשנת היובל, נזכר איסור אונאה:

תחושת אדנות, כביכול הבעלים בארץ, ועל כך הקפידה הארץ, כפי שכתוב 'אז תרצה הארץ את שבתותיה'. בניגוד לעם ישראל, על הנהגת הגויים לא היתה הקפדה, שנהגו בה מנהג טבעי, ללא השבתה משום שממילא כל הנהגתם מתנהלת על פי הטבע ואין בהם אמונה.

פשט בפרשה

הרב עמנואל בן ארצי

הערכה עצמית

בפרשה נאמרו דיני ערכים: כשאדם אומר שהוא צריך לתת לה' ערך של דבר מסוים או אדם מסוים, יש דינים שונים מה הוא צריך לתת.

כשמדובר בבהמה או בבית של האדם אנחנו הולכים לפי ההגיון: הכהן מעריך את השווי של הבהמה או הבית, והאדם נותן את השווי הזה להקדש. אבל כשמדובר בערך של אדם אנחנו לא הולכים לפי ההגיון.

בזמן התורה אפשר היה להעריך כמה שווה אדם מסוים בשוק העבדים, ולתת את הערך הזה. אפשר היה גם לומר שאין לאדם ערך, כי אדם הוא נשמתו ולא הגוף שלו, ולכן לא יתנו כלום. אבל התורה לא הלכה בדרך הזו וגם לא בזו:

התורה קבעה ערך קבוע לגברים או לנשים לפי הגיל שלהם. וזה לא מובן: איך אפשר להעריך את כולם רק לפי הגיל שלהם? אם מישהו שווה בתור עבד הרבה, כי הוא חזק, אמורים לשלם עליו יותר, ואם מישהו לא שווה בתור עבד אמורים לשלם פחות. אבל התורה אמרה שעל כל בני גיל מסוים ישלמו את אותו ערך.

היה אפשר לומר שהתורה מכוונת לערך רוחני, אבל הסדר של הערכים דווקא כן בנוי לפי כוח פיזי. על גברים משלמים יותר מעל נשים, ועל צעירים בגיל העבודה יותר מאשר על זקנים או ילדים. זה לא הסדר הרוחני, אנחנו יודעים למשל שמבחינה רוחנית התורה מעריכה יותר זקנים מאשר צעירים. אז מה ההגיון?

נראה שיש שתי סיבות שבגללן אדם יאמר שהוא רוצה לתת את הערך של עצמו או של מישהו אחר לה'. או שהוא כל כך מלא הכרת טובה על החיים שלו שהוא היה רוצה לתת אותן לקב"ה. אבל הקב"ה לא רוצה שנקריב את

"יְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לְעַמִּיתְךָ אוֹ קִנְיָה מִיַּד עַמִּיתְךָ אֶל תּוֹנוֹ אִישׁ אֶת אָחִיו:

בְּמִסְפָּר שָׁנִים אַחֵר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עַמִּיתְךָ בְּמִסְפָּר שָׁנֵי תְּבוּאֹת יִמְכְּרֶךָ:

לְפִי רֹב הַשָּׁנִים תִּרְבֶּה מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעַט הַשָּׁנִים תִּמְעָט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפָּר תְּבוּאֹת הוּא מִכָּר לְךָ:

וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ וַיִּרְאֶת מְאַלְהֵיךָ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם".

איסור האונאה נזכר גם בפסוק הראשון: "אל תונו איש את אחיו", וגם בפסוק האחרון: "לא תונו איש את עמיתו". מה משמעות כפילות זו?

חז"ל אומרים שהפסוק השני מחדש איסור אונאה שאינו נוגע לממון, אלא מדובר בו באונאת דברים, כפי שמתבאר במשנה ובגמ' (בבא מציעא, נח ע"ב). במשנה (שם) מובאות דוגמאות שונות לאונאת דברים:

לא יאמר לו 'בכמה חפץ זה?', והוא אינו רוצה ליקח.

אם היה בעל תשובה, לא יאמר לו: 'זכור מעשיך הראשונים'.

אם הוא בן גרים, לא יאמר לו: 'זכור מעשה אבותיך', שנאמר וגר לא תונה ולא תלחצנו.

ויש לשאול, מה המשותף בין איסור אונאת דברים לאיסור אונאת ממון? ובניסוח אחר - מה פירוש המילה 'אונאה'?

אונאת ממון מתפרשת כמעט במפורש בפסוקים, שעניינה סוג של רמאות - למכור או לקנות במחיר שאינו ראוי לחפץ הנקנה.

אך האם אפשר לפרש במשמעות 'רמאות' גם את איסור אונאת דברים?

בדוגמה הראשונה שמביאה המשנה, אכן ניתן להבין כך. כאשר אדם שואל את המוכר למחיר החפץ, מבלי שהוא מתכוון לקנותו - הרי זו רמאות מצד הקונה, הוא 'מעמיד פנים' שהוא רוצה לקנות, בעוד שבאמת אין לו רצון לקנות. אך בדוגמאות הבאות המובאות במשנה, אין לכאורה שום רמאות: מי שמזכיר לבעל תשובה או לגר את מעשיו הראשונים, אינו מרמה אותם, אלא רק מצער אותם.

הברייתא מביאה דוגמה נוספת לאונאת דברים:

אם היו יסורין באין עליו, אם היו חללים באין עליו, או שהיה מקבר את בניו, אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חבריו לאיוב (איוב ד, ו-ז): "הלא יראתך כסלתך תקנותך ותם דרכיך: זכר נא מי הוא נקי אָבָד..."

גם דוגמה זו, קשה לראותה כרמאות.

לאידך גיסא, ישנה אולי אפשרות לפרש, שאונאה עניינה גרימת צער. אך לפי זה קשה קצת מדוע אונאת ממון נקראת אונאה, שכן פשוט הדבר שאיסור זה נוהג גם כאשר מי שמתאנה לא יודע ולא ידע דבר על השווי האמיתי של החפץ, ולא ייגרם לו שום צער. אולי ניתן לבאר שבעצם גרימת חיסרון ממוני יש צער מסוים. בכל אופן, נראה שלא כל צער שגורמים לשני נחשב אונאה, לדוגמה אם הוא מספר לו על אירוע שקרה שמצער את השומע לשמוע עליו. לא נראה שבזה עובר על 'לא תונו', צריך להגדיר בצורה מדויקת, איזו גרימת צער כלולה באיסור 'אונאת דברים'.

הרש"ר הירש מגדיר את משמעות האונאה, באופן שמתאים הן לאונאת ממון והן לאונאת דברים, ומבהיר את עניינה. וזו לשונו:

יש צד שווה בין אונאת דברים לבין אונאת ממון: בשתייהן המאנה מנצל את חולשת חברו לרעתו: את חוסר בקיאותו בטיב הסחורה או את רגישותו הנפשית.

על פי דבריו, עניינה של האונאה היא שימוש לא ראוי בחולשתו האישית של זולתו נגדו.

בממון, הדבר ברור: המאנה מנצל את העובדה שהשני אינו יודע מה המחיר האמיתי של החפץ, כדי לקבל ממנו סכום גבוה יותר מהראוי.

באונאת דברים, נראה שניצול החולשה מתחלק לשני תחומים:

בתחום הנפשי - הוא גורם לחברו צער מעצמו, בגלל חולשתו, ובמילים אחרות - להתבייש מעצמו: צער ממעשיו בעבר, כגון לבעול תשובה ובגר, וכן מי שייסורים באים עליו - המאנה גורם לו צער מעצמו על חטאיו.

בתחום המעשי - כמו במקרה שאדם אינו מתכוון לקנות ומעמיד פנים שכן, הוא מנצל את חולשת הזולת שאינו

יודע שהוא לא באמת מתכוון לקנות, כדי שיאמר לו את מחיר החפץ.

במאמר השלם המופיע באתר הצענו פירוש נוסף ל'אונאה', ועמדנו על משמעות ההבדלים בין שתי האונאות הבאים לידי ביטוי בלשון הפסוקים: 'אל תוננו לעומת 'לא תוננו', ו'את אחיך' לעומת 'את עמיתך'.

חידות לפרשה

נתן מארגל

חידות לילדים

לפי סדר העולים לתורה

ראשון - מתי מכריזים על שנת היובל?

(א) בראש השנה

(ב) ביום כפור

(ג) בסוכות

- איזה איסור מופיע פעמים ב"ראשון"?

(א) אסור להונות

(ב) אסור מכירת קרקעות

(ג) אסור עבודת אדמה בשמיטה

ראו ברש"י מדוע איסור זה מופיע פעמים?

שני - מצאו את המילים "וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו -"

ראו ברש"י מתי מותר לאדם למכור את שדהו?

(א) מתי שרוצה

(ב) לפני שנת שמיטה

(ג) רק כאשר נהיה עני ואין לו כסף

שלישי - אדם שמכר בית בתוך עיר מוקפת חומה - ראו

ברש"י עד כמה זמן הוא יכול לגאול ולהחזיר אליו את ביתו

בחזרה?

(א) עד שנת השמיטה

(ב) עד שנה אחת

(ג) מתי שהוא רוצה

רביעי- מתי אדם יהודי יכול להמכר לעבד?

(א) כשרוצה להרויח כסף

(ב) כשאין לו כסף

(ג) לפני שנת שמיטה

- מצאו את המילים "ואבן משכית לא תתנו בארצכם

להשתחוות עליה"- ראו ברש"י מה מותר לעשות במקדש

ואסור במקום אחר?

- בזמן שיש ברכת ה' כמה יהודים צריך כדי לנצח 10,000

חיילי אויב?

(א) 5

(ב) 100

(ג) 1000

חמישי- מצאו את המילים - "ואכלתם ישן נושן" - זה

ברכה או קללה?

(א) ברכה

(ב) קללה

מצאו את המילים - "והשימותי אני את הארץ" ראו ברש"י

שהארץ תהיה שממה זו ברכה או קללה?

(א) קללה

(ב) ברכה

שישי- מה ערכו של זכר בן ארבע בנדרים למקדש?

(א) 10 שקלים

(ב) 5 שקלים

(ג) 3 שקלים

שביעי- אדם שהקדיש שדהו למקדש ורוצה לגאולו מן

ההקדש- כמה כסף הוא צריך להוסיף?

(א) פי שנים

(ב) חמישית

(ג) שני שקלים

-האם אפשר להקדיש בכור למקדש?

(א) כן, זה מעלה יותר גדולה

(ב) אי אפשר כי הוא שייך לה' וניתן לכהן

(ג) אפשר רק להקדיש כבש